

Ще однією кваліфікуючою ознакою розгляданого злочину є його вчинення на замовлення. За ч. 2 ст. 121 кваліфікується умисне тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого. Це складний злочин, його об'єктивна сторона включає діяння, що потягло два наслідки, а саме: тяжке тілесне ушкодження і викликану ним смерть потерпілого. Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується двома формами вини – умислом (прямими або непрямыми) щодо тяжкого тілесного ушкодження і необережністю (злочинною самовпевненістю або злочинною недбалістю) щодо смерті. Ч. 2 ст. 121 застосовується і в тому випадку, коли смертельний наслідок, що перебуває у причинному зв'язку з умисним тяжким тілесним ушкодженням, не був усунутий втручанням лікарів, хоча й міг бути ними усунутий. Необхідною умовою застосування розглядуваної норми є наявність необережної вини щодо факту смерті потерпілого [9, с. 131–133].

Постанова Пленуму Верховного Суду України Про слову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи від 07.02.2003 п. пелєбачає і пом'якнювальну обставину вчинення цього злочину. Такою законодавствє визнав сильне душевне схвилювання, спричинене діями потерпілого [2]. До того ж пункт 27 постанови визначає, що встановлення особливої жорсткості, мучення, мордування, катування, звіречення обличчя є компетенцією суду. Вирішувати ж, чи є звіречення обличчя неправим, необхідно за допомогою судово-медичної експертизи [2].

Таким чином законодавець визначив ряд кваліфікуючих і особливо кваліфікуючі ознаки складу злочину умисне тяжке тілесне ушкодження. Водночас слід зауважити що цей правовий інститут з огляду на суспільну небезпеку самого злочину має бути детальніше розглянутий науковцями і урегульований нормами законодавства.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. – Х.: Оліссей, 2013 – 256 с.
2. Про слову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Борисов В. И, Куц В. Н. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации / Борисов В. И, Куц В. Н. – Х., 1995.
4. Коржанський М. И. Кваліфікація злочинів / Коржанський М. Й. – К., 1998.
5. Кримінальне право України. Особлива частина / За ред. М. Бажана, В. Сташиса, В. Тація. – К., 2003.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. Крижанівського. – К., 2001. – 657 с.
7. Практика судів України в кримінальних справах // Бюлетень законодавства та юридичної практики. – К., 1994. – № 3.
8. Сташис В. В., Бажанов М. И. Преступления против жизни, здоровья, свободы и чести личности. Конспект лекцій / Сташис В. В., Бажанов М. И. – Х., 1992.
9. Фесенко С. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: Монографія / С. В. Фесенко. – К., 2004.

Оробець К.М.

к.ю.н., асистент кафедри кримінального права № 2

Національного університету

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

м. Харків, Україна

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРІВ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ДОВКІЛЛЮ ВНАСЛІДОК НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

З'ясування змісту, ознак і критеріїв шкоди, заподіяної довкіллю внаслідок вчинення суспільно небезпечних діянь, належить до дискусійних проблем науки кримінального права. Кримінальний кодекс України (надалі – КК) не містить відповідних формальних дефініцій, водночас для позначення наслідків злочинів проти довкілля оперує такими поняттями, як «небезпека для довкілля», «істотна шкода», «тяжкі наслідки».

Цим поняттям властиві ознаки, що відбивають лише соціальну значущість явищ, але при цьому вони не містять таких ознак, які характеризують формальні, емпірично фіксовані властивості останніх. Подібні поняття в науці мають назву оціночних [2, с. 118]. Вони відображають багатозначні, складні і невизначені явища в кримінальному праві [3, с. 100]. Саме до оціночних понять належать і наслідки, зазначені в ч. 1 ст. 249 КК, яка встановлює відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом лише за умови, що цими діями заподіяно істотну шкоду.

На основі аналізу практики та відповідних роз'яснєнь Пленуму Верховного Суду України можна виділити кілька критеріїв визначення розмірів шкоди, що заподіюється незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, сукупність яких повинна кожного разу враховуватися при оцінці наслідків злочину: 1) вартісний – полягає у грошовій оцінці здобутих живих ресурсів; 2) кількісний – чисельність (у перерахунку на особини чи вагу) водних тварин та рослин на всіх стадіях розвитку, які були вилучені, знищені, ушкоджені або заражені внаслідок незаконного добування, порівняно з розміром їх популяції в конкретній місцевості (водоймі); 3) цінність видів організмів, які стали предметом незаконного водного

промислу, – їх промислово, екологічна значущість, а також особливості відтворення в конкретній місцевості; 4) інші обставини, що впливають на розмір шкоди, завданої довкіллю. – зниження популяції водних організмів, знищення місць їх розмноження тощо.

На практиці же обчислений відповідно до такс розмір заподіяної шкоди, як правило, визнається вирішальним показником того, чи можна визнати шкоду істотною. Мабуть, це пов'язано з тим, що цей критерій має найбільш чіткі параметри і певною мірою дозволяє з'ясувати межі суспільно небезпечних наслідків злочину.

Однак положення такс, за якими протягом тривалого часу обчислювалася екологічна шкода, не відповідали фактичному розміру шкоди, що заподіюється незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, внаслідок впливу таких чинників, як, зокрема, систематичного зростання ринкових цін на продукти та продукції добування в Україні і світі, різкого зменшення чи навіть зникнення за останні роки популяції багатьох цінних видів, інфляційних процесів та змін курсу національної валюти тощо. Цю явну невідповідність засвідчило й те, що порівняно з раніше чинними таксами [5] грошові оцінки екологічної шкоди згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2011 р. № 1209 [4] справедливо підвищені в багато разів.

Отже, такси для обчислення розмірів відшкодування шкоди, заподіяної злочинцями та іншими правопорушниками проти довкілля, мають бути економічно обґрунтованими і потребують періодичного перегляду.

Крім того, варто погодитися з думкою деяких вчених про потребу в диференціації такс залежно від місця вчинення злочину (регіон або конкретне водоймище), при травмуванні, що не спричинило загибелі організму, який не був вилучений з природного середовища (пропонується встановити таксу в розмірі 50% у порівнянні з її нормальним розміром), при добуванні особин на стадії виношування потомства (наприклад, такса у розмірі 300% від первинного) тощо [6].

При обчисленні реального грошового еквіваленту заподіяної екологічної шкоди можуть виникати й деякі інші складнощі: по-перше, визначити кількість загиблих або непоправно ушкоджених водних організмів, що необхідно для проведення відповідних розрахунків, іноді досить складно чи практично неможливо, по-друге, в законі не визначено, який саме розмір заподіяних рибному господарству матеріальних збитків може слугувати показником істотної шкоди.

При застосуванні вартісного критерію фактичної шкоди, яка заподіюється злочином довкіллю, практично доцільним є встановлення її меж.

Погляди щодо необхідності більш чітких вартісних критеріїв обчислення суспільно небезпечних наслідків, спричинених незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, були висловлені ще в літературі радянського часу, однак були піддані багато в чому справедливій критиці за визнання економічних показників вирішальними при відмежуванні відповідного злочину від адміністративного проступку [1, с. 23, 31, 32].

Погоджуючись з неприпустимістю ігнорування інших чинників при встановленні розміру екологічної шкоди, все ж потрібно визнати, що встановлення її вартісних орієнтирів сприяло б усуненню деяких протиріч у правозастосовчій діяльності, підвищенню рівня одностантності тлумачення та застосування закону.

У Законі України від 21 січня 2010 року № 1827-VI, яким були внесені редакційні уточнення до деяких статей розділу VIII Особливої частини КК, цей підхід до визначення розмірів екологічної шкоди застосовано, проте лише у змінах до ст. 248 КК, у примітці до якої вказано, що «істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян». Установлена в ст. 248 КК нижня межа істотної шкоди, на наш погляд, є занадто високою, зменшує ефективність кримінально-правової норми з точки зору протидії відповідним суспільно небезпечним діям і не може бути прийнятною для застосування при вчиненні злочину, передбаченого статтею 249.

Доцільно законодавчо диференціювати розміри шкоди, заподіяної незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, на істотні, великі й особливо великі та розглядати їх як ознаки відповідно основного, кваліфікованого й особливо кваліфікованого складу злочину. Потреба в цій диференціації викликана тим, що незворотні зміни у водній екосистемі не можна обмежити лише поняттям істотної шкоди.

У разі законодавчого конструювання складу злочину як формально-матеріального, що нами пропонується зробити у ст. 249 КК, встановлення невивправдано низьких розмірів істотної шкоди призведе до кримінальної заборони поширених у суспільстві діянь, яким не властивий високий ступінь суспільної небезпечності. Так само нижня межа цієї шкоди не повинна бути занадто високою, інакше відповідна кримінально-правова норма втратить свою дієвість щодо протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: щорічно будуть фіксуватися лише одиничні випадки вчинення злочинів зазначеної категорії.

З урахуванням результатів узагальнення судової практики пропонуємо законодавчо встановити вартісний критерій істотної шкоди, заподіяної внаслідок незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у п'ять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; великої шкоди – у розмірі від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів; особливо великої шкоди – у розмірі, який перевищує 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Доцільно формалізувати лише вартісний критерій заподіяної довкіллю шкоди у ст. 249 КК. Розуміння істотної шкоди як оціночного поняття вимагає враховувати також сукупність інших критеріїв, які далеко не завжди піддаються чіткому визначенню.

Література:

1. Вольфман, Г. И. Ответственность за преступления в области охраны природы. Квалификация и наказание [Текст] / Г. И. Вольфман; под ред. В. И. Новоселова. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1984. – 80 с.
2. Огородник, А. Особливості конкретизації оціночних понять в системі складу злочину [Текст] / А. Огородник // Право України. – 2001. – № 11. – С. 117-120.
3. Панов, Н. И. Оценочные понятия и их применение в уголовном праве [Текст] / Н. И. Панов // Проблемы социалистической законности: респ. межвед. науч. сб. – Х.: Вища школа, 1981. – Вып. 7. – С. 99-106.
4. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2011 р. № 1209 // Урядовий кур'єр. – 2011. – 2 грудня. – № 225. – С. 14.
5. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів риб та інших об'єктів водного промислу [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 1998 р. № 32 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 3. – Ст. 96. – С. 175-179.
6. Пушкарев, В. Г. Установление судами ущерба при браконьерстве [Текст] / В. Г. Пушкарев // Экологическое право. – 2006. – № 2. – С. 32, 33.

Палюх Л.М.

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і кримінології
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОХОРОНУ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Право вирішення цивільних справ за чинним законодавством надано не тільки державним судам, а й іншим органам держави, третейським судам. У зв'язку з цим на практиці може постати запитання: чи охороняються нормами розділу XVIII суспільні відносини, що складаються в процесі діяльності зазначених органів по розгляду і вирішенню справ, віднесених законом до їх компетенції?

Відповідно до статті 2 Закону України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 року третейський суд – це недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про третейські суди» завданням третейського суду є захист майнових і особистих немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних чи юридичних осіб шляхом всебічного розгляду та вирішення спорів відповідно до закону. Юридичні та/або фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом (ст. 5 Закону України «Про третейські суди»). В Україні можуть утворюватися та діяти постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору (суди ad hoc) [1].

Отже, третейські суди також вирішують спори, що виникають з цивільних та господарських правовідносин. Однак чи можна таку діяльність назвати правосуддям у такому значенні, як воно вживається у розділі XVIII Конституції України?

Відповідно до ст. 28 Закону України «Про третейські суди» правила третейського розгляду у третейському суді для вирішення конкретного спору визначаються цим Законом та третейською угодою. З питань, не врегульованих регламентом третейського суду або третейською угодою у третейському суді для вирішення конкретного спору щодо правил третейського розгляду, третейський суд застосує норми цього Закону та може визначити власні правила третейського розгляду [курсив мій. – Л.П.] лише в тій частині, що не суперечить принципам організації та діяльності третейського суду, які визначені цим Законом [1]. Слід зауважити, що наділення самого органу, що розглядає спір, повноваженням визначати власні правила розгляду справи не притаманні цивільному, господарському, кримінальному, адміністративному судочинству, що здійснюється судами, що входять в систему судів України, передбачену Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус судів». Діяльність третейських судів щодо розгляду і вирішення справ (порядок та правила розгляду справ) не регулюється галузевим процесуальним законодавством. В законодавстві немає чітко врегульованої процедури розгляду справи третейськими судами, як це наявне в цивільному, господарському судочинстві. Вирішення таких питань, як визначення порядку та правил звернення до третейського суду, порядку формування складу третейського суду, правил вирішення спорів третейським судом, інших питань, віднесених до компетенції третейського суду цим Законом, повинні бути визначені в регламенті третейського суду (ст. 10 Закону України «Про третейські суди»). Водночас в Законі про третейські суди є певні чітко передбачені елементи процедури, які сторони не можуть встановлювати на свій розсуд інакше, ніж передбачено в Законі. Зокрема, це – порядок відводу та самовідводу третейського судді (ст. 20 Закону «Про третейські суди»); вимоги до оформлення протоколу засідання третейського суду (ч. 3 ст. 44 Закону); форма та зміст позовної заяви (ст. 35 Закону); окремі положення щодо подання відзиву на позовну заяву (ст. 36 Закону); подання зустрічного позову (ст. 37 Закону); вимоги до рішення третейського суду (ст. 46 Закону) та ін.